

Fináczy Ernő
(1860–1935)

Fináczy Ernő a magyar neveléstudományok nagy hatású és elismert képviselője volt, aki mindenekelőtt a neveléstörténeti kutatások terén szerzett magának kimagasló és elévülhetetlen tudományos érdemeket.

Iskolai tanulmányait kiváló eredményekkel részint Pécsen, részint pedig Budapesten végezte. Klasszika-filológiai stúdiumokat a budapesti tudományegyetem bölcsészeti karán folytatott, jóllehet a filozófia és a pedagógiai is érdekelte. Latin–görög szakos tanári diplomát szerzett, minekutána különböző iskolákban tanított, később tisztviselői, illetve (minisztériumi) hivatalnoki állásokat töltött be. Doktori tézisét – „A görög nő az ókorban” címmel – az egyetem bölcsészeti karán védte meg 1881-ben. Külföldi útjai során behatóan tanulmányozta az iskoláztatási kultúrákat, illetve az azok háttérében lévő oktatásfelfogásokat, kiváltképpen Franciaországban és Németországban.

Egyetemi tanári pályafutása 1901-ben indul el, amikor is a budapesti tudományegyetemre kerül. Itt a Lubrich Ágost (1825–1900) halála után megüresedett neveléstudományi tanszék vezetésével bízzák meg. Közel három évtizeden át fog e helyen tevékenykedni, mindenekelőtt a pedagógusok képzésének síkján. Egész egyetemi karrierjét kiemelkedő oktatási és olthatatlan lelkesedéssel végzett kutatási tevékenység jellemezte. Az egyetem tanárképzős hallgatóinak elsősorban nevelélméletet, oktatálméletet és neveléstörténetet adott elő. Tudományos érdeklődése vektoriálisan a pedagógia és a nevelés történetének területére fókuszálódott. Az itt elért kutatási eredményei, illetve kimagasló tudományos érdemei alapján 1914-ben az MTA rendes tagjává választották. Székfoglaló beszédében az 1777-es Ratio Educationis alapelveit vette elemzésének tárgyává. Szakmai és közéleti tevékenységének vonatkozásában meg kell még említenünk, hogy Fináczy Ernőben a Magyar Pedagógiai Társaság alapító tagját, 1904 és 1925 között pedig annak elnökét lehet tisztelni. Kifejtett tevékenységének elismeréseként a társaság 1925-ben az örökös tiszteletbeli elnöki tisztséggel bízta meg. Az 1927–1928-as tanévben az egyetem rektori tisztségét tölti be. Úgyszintén tagja és előadója, majd alelnöke, több éven keresztül pedig ügyvezető elnöke volt az Országos Közoktatási Tanácsnak, ahol számos oktatáspolitikai nézetét érvényesítette, többek között az 1883-as közoktatási törvény kidolgozásában. Mint klasszika-filológiai alapképzettséggel rendelkező neveléstörténész, pedagógia professzor és oktatáspolitikus minden feladatát mindig a

humanizmus alapelveinek alapján, valamint a nemzeti és a keresztény értékek szellemében teljesítette.

Oktatásméleti és általános pedagógiai felfogása a „Didaktika”, illetve az „Elméleti pedagógia” című könyveiben tükröződik a legteljesebben. Az egyetemi előadásainak alapján összeállított munkák csak halála után, 1935-ben, illetőleg 1937-ben jelenhettek meg, lelkes tanítványainak – Balassa Brúnó, Prohászka Lajos és Nagy J. Béla – gondozásában, a budapesti Stúdium kiadónál. Hasonmáskiadásokra pedig 1994-ben és 1995-ben került sor az OPKM gondozásában.

Azt lehet mondani, hogy egész didaktikai rendszere az eredeti Herbart-féle német normatív modellt követte, jóllehet Fináczy nem egyszer bíráló elemzésekkel illette nemcsak egyes jeles herbartianusok innovatív törekvéseit, hanem magának a híres német pedagógusnak a koncepcióját is, és igyekezett azt egyes elemeiben meghaladni. A didaktika számos nagy jelentőségű kérdésére kitért, azonban a legnagyobb figyelmet az oktatás anyagának, illetve a tanítási tartalmi egységek kiválasztásának, meghatározásának, elrendezésének és feldolgozási technikáinak, módszereinek és elveinek szentelte. Nagy érdeme, hogy el tudta különíteni a tananyag műveltséget vagy tudást formáló funkcióját a tulajdonságépítő, úgynevezett „lélekművelés”-t eredményező erejétől. Úgy vélte, hogy a kiválasztott hat műveltségi terület – nyelv, vallás, irodalom, tudomány, gazdaság és művészet – segítségével részint a tanulók alpműveltségét, részint pedig személyiségük harmonikus (értelmi, esztétikai és erkölcsi dimenziókra kitekintő) fejlesztését szükséges megvalósítani. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy oktatásméleti elgondolásait, az oktatás kimunkált gyakorlati fogásait elsődlegesen pszichológiai tényekkel és törvényekkel, de olykor axiológiai és szociológiai elemekkel is megpróbálta alátámasztani.

Pedagógiai elméletének középpontjában az abszolút értékek (szép, jó, igaz), illetőleg a (katolikus) keresztény vallásos világnézet és a nemzet jövőjének megalapozása áll. Úgy vélte, hogy a nevelés céljait a történeftől elszakított eszményi értékekből és nem az egyes konkrét jelenségekből vagy tényekből kell kiszármaztatni. Említett munkájában azt írja, hogy a nevelés célja nem jelenthet egyebet, mint „az egyént s általa a közösséget (nemzetet és emberiséget) az erkölcsi tökéletesedésre képessé tenni”, illetőleg az egyént arra képesíteni, hogy a jót szabad akaratával megtegye, mind saját, mind pedig a társadalom tökéletesedése érdekében”. Ezt pedig mindenekelőtt „a jónak, az igaznak és a szépnek, mint a legfőbb abszolút értékeknek megismerésében és az értékek tudatos megvalósítására való törekvésben lehet elérni”. Érdekes módon, noha a neveléstudomány viszonylatában nagy jelentőséget tulajdonított a pszichológia területén megjelenő kutatási eredményeknek, és nyomon követte, sőt tanulmányoz-

ta és megközelítésre javasolta a XX. század elején megjelenő reformpedagógiákat, erős konzervatív beállítódása alapján nem értett egyet azokkal a törekvésekkel, amelyek a hagyományos és meglehetősen merev (Herbart-féle) normatív pedagógiai gyakorlatot, alternatív, mindenekelőtt a gyermeklélektani kutatások által támogatott szabadságalapú neveléstudományi elképzelésekkel próbálták helyettesíteni. Úgy látta, hogy az alapvetően természetes adottságok szabad kibontakozására alapuló liberális reformgondolatok meglehetősen távol állnak a nevelés hagyományos fogalmától.

Fináczy tudományos munkásságának központi vonulatát minden bizonynyal a nevelés és a nevelélméletek, valamint az iskolázás és a pedagógiai gondolkodás múltjának feltárása és feldolgozása jelentette. Többnyire elsődleges források felkutatásán és elemzésén alapuló kutatásait a következetesség, a rendszeresség, az objektivitás, az elmélyültség, az elkötelezettség, valamint a hiteles megítélések, mindig az adott kor jellegzetességeibe ágyazódó megnyerő értelmezések nyújtása jellemezte. Neveléstörténeti munkásságának központi eszméje és vezérkritériuma abban a feltevésében állt, miszerint az emberiség történelme voltaképpen nem egyéb, mint az alapvetően nevelés által meghatározott általános erkölcsi fejlődési-tökéletesedési folyamat története. A nevelés története pedig ezek szerint éppen az emberiség fokozatos erkölcsösödésének útját tárja fel. Munkáival egyszersmind egyetemesen átfogta (az ókortól a XX. századig) a változatos pedagógiai áramlatok, a különféle iskolázási kultúrák és oktatási gyakorlatok, valamint a jellegzetes nevelési felfogások alakulásának szinte összes fontosabb fejlődési periódusát. Neveléstörténeti műveinek nemcsak történeti jelentősége van, hisz azok a mai olvasó számára is érvényes és érdekes megállapításokat tartalmaznak. Ugyanis a tárgyilagos elemzések és értelmezések nagy többsége érvényességét nem veszítette el, ma is megállja a helyét és jól hasznosítható.

Fináczy szerfelett termékeny szakíró volt. Jelentősebb könyveit életében többször is kiadták, halála után pedig posztumusz kiadásokat, illetőleg reprint formájú kiadásokat is megjelentettek életművének gondozói. Nagyszabású munkái közül ezennel az alábbiakat emeljük ki:

- *A magyarországi középiskolák múltja és jelene* (1896)
- *A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában I–II.* (1899; 1902)
- *Az ókori nevelés története – Vezérfonal egyetemi előadásokhoz* (1906)
- *A középkori nevelés története – Vezérfonal egyetemi előadásokhoz* (1914)
- *A renaissancekori nevelés története – Vezérfonal egyetemi előadásokhoz* (1919)
- *Világnézet és nevelés: tanulmányok* (1925)

- *Az újkori nevelés története, 1600–1800 – Vezérfonal egyetemi előadásokhoz* (1927)
- *Nevelélméletek a XIX. században* (1934)

Meglátásunk szerint már a fentiekben elmondottak is elégséges alapot nyújtanak annak leszögezésére, hogy Fináczy Ernőt ma a magyar neveléstudomány, és azon belül pedig kiemelten a neveléstörténet jeles képviselőjeként kell számon tartanunk. A humanista és keresztény szellemiség által áthatott, a nemzeti sajátosságokat szervesen magán hordozó gazdag munkásságát a XIX. század végén és a XX. század elején fejtette ki. Mindenekelőtt az egyetemes neveléstörténet területén folytatott értékes munkát, ott ért el kimagasló, az utókor vitathatatlan elismerését is kiváltó eredményeket. A szakértők ma egyöntetűen megegyeznek abban, hogy Fináczy a magyar neveléstörténet-írás legelső nagy hatású, elismert és tekintélyes, manapság minden bizonnyal már klasszikusnak nevezhető alakja volt.